

Рэцэнзіі

Сорокин А. Н. Эксперимент: Человек и Земля. Мн.: Наука і тэхніка. 1994. 96 с.

Эта монография освещает непростые проблемы аграрной истории советского общества. Она состоит из трех разделов: "Молох коллективизации", "Ступени поднятия целины", "Демократия в колхозах?"

Уже из анализа содержания правовых основ аграрной политики советской власти, практики их реализации видно, что автор подводит читателя к мысли о необходимости ведения отчета жертв советского террора с 1917 г. Характеристика 20-х гг. в повествовании А.Н. Сорокина — это время неполного отказа властей предрешающих от содеянного и наработанного в годы "первого штурма" (в том числе от сознательной эксплуатации всех человеческих пороков, избирательного отношения к социально-классовым группам общества). Здесь есть над чем задуматься тем сегодняшним "новаторам" исторической науки, кто настойчиво и напористо пытается идеализировать то время. Результативность и издержки аграрного курса партии исследуются автором через характеристику тенденций дифференциации деревни, развития в ней смешанной экономики, упорного стремления крестьянства к самостоятельному хозяйствованию, все более жесткого регулирования процессов государством с помощью земельной, финансово-кредитной и налоговой политики.

Но основной сюжет нового раздела — реализация "курса на коллективизацию", принятого XV съездом ВКП(б). Обработанный в этой связи материал не обходит, кажется, ни одного сколько-нибудь важного вопроса проблемы. Причем здесь особенно ощущается способность автора выступать первопроходцем. Прежде всего это касается анализа общественно-политической обстановки в стране накануне и в ходе сплошной коллективизации, выявления темпов и сроков, движущих сил коллективизации, положения дел в сельскохозяйственной экономике, в том числе в личных подсобных хозяйствах.

Оригинален и убедителен материал о широкомасштабных репрессиях режима против крестьянства. Совершенно справедлив вывод автора о том, что насилие в деревне совершалось на вполне законных основаниях (в рамках действовавшего тогда законодательства) не только полномочными представителями органов власти, рабочим активом, но и односельчанами. В этой компании активно участвовала интеллигенция, которая "к штыку приравняла перо" и

невольно вовлекала крестьянство в мясорубку революционных преобразований.

Трудно не согласиться с автором и в том, что коллективизаторский эксперимент по ряду существенных признаков напоминал гражданскую войну (в частности, неадекватность позитивных достижений людским и материальным потерям или несвобода в организации и распределении результатов труда).

Второй раздел — не продолжение первого, но с ним органически связан. Прежде всего через сквозную сюжетно-тематическую линию. Стремясь помочь читателю освободиться от исторических "белых пятен", А.Н. Сорокин снабжает его аргументированным фактическим материалом. В частности, убедительно анализируется динамика развития системы совхозов, эффективность ее производства или ведущая роль совхозов как государственной формы собственности. "Если говорить в целом о месте совхозов в аграрной политике, то надо сказать, что при всех издержках работники совхозов внесли конкретный вклад в решение социально-экономических проблем страны теми методами, которые были в распоряжении нашего народного хозяйства", — к такому выводу приходит автор, глядяываясь в характер развития совхозов в длительной ретроспективе.

В третьем разделе исследователь стремится дать принципиальную оценку развитию демократических основ колхозного строя в 50–60-е гг. На наш взгляд, ему удалось правдиво и объективно воссоздать атмосферу, в которой приходилось жить и работать крестьянам-колхозникам. Предпринятая в первое послесталинское десятилетие перестройка командно-приказной системы управления колхозами актуальна и для современного периода реформ (как в плане осознания значения фактора последовательности реализации выработанных мер, так и характера ослабления централизованных начал в хозяйственной жизни трудовых коллективов, повышения их инициативы в решении общегосударственных дел).

Рецензируемая монография привлекательна не только тем, что в ней по-новому раскрыта общая логика советской аграрной политики в тесной связи с механизмом репрессивной политики, но и предлагается непосредственный выход на современные социально-экономические и политические процессы. Дается также прогноз развития деревни ближайшего будущего. При этом автору видится ускоренное решение продовольственной проблемы в свободном и равноправном развитии различных форм хозяйствования. И здесь он исходит из принципа сосуществования различ-

ных форм собственности, реформирования экономических отношений внутри сложившихся структур.

Остается добавить, что эта интересная и, безусловно, нужная работа пришла к читателю под влиянием прочитанного А.Н. Сорокиным на историческом факультете БГУ спецкурса "Аграрная политика в Белоруссии: от Декрета до Кодекса о земле (1917–1990 гг.)".

**В.К. Коршук,
Ю.Л. Казаков**

Філасофія: Вучэбны дапаможнік / Л.Р. Краўчанка, М.І. Мартынаў, Р.І. Бліхарж і інш.; пад агульн. рэд. праф. А.С. Цернавога. Мн.: НКФ "Эксперспектыва", 1996. 383 с.

У апошнія гады ў многіх краінах СНД выдадзена некалькі падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў па філасофіі. Але па-ранейшаму вельмі мала дапаможнікаў на беларускай мове. Гэты недахоп у некаторай меры скароціць кніга, што рэцэнзуецца. Даволі вялікі для такога выдання аб'ём (24 друк. арк.) дазваляе асвятліць усе асноўныя філасофскія праблемы. Выкладанне матэрыялу і пабудова працы вызначаюцца дастатковай паслядоўнасцю і лагічнасцю.

Адразу звяртае на сябе ўвагу кароткая прадмова-адова да чытача. Тут аўтары фармулююць свой падыход да выкладання філасофіі, звяртаюцца да розуму чытача, настройваючы яго на разуменне вартасці свайго прадмета. У сувязі з гэтым растлумачваюцца як светапогляднае значэнне філасофіі ў фарміраванні актыўнай жыццёвай пазіцыі, так і яе метадалагічная роля ў развіцці культуры мыслення. Каб філасофія ператварылася ў аснову светапогляду, яе вывучэнне не павінна мець нічога агульнага з зазубрываннем асобных палажэнняў, а, наадварот, павінна падштурхоўваць да самастойнага роздуму і ўзважанага крытычнага аналізу актуальных падзей.

Аўтары не з'яўляюцца паборнікамі радыкальнага перагляду як зместу курса філасофіі, так і характару яе выкладання. Яны імкнучца зберагчы разумны баланс традыцый і навацый. У прыватнасці, гэта тычыцца адноснаў да марксісцкай філасофіі, як і інтэрпрэтацый айчынай гісторыі ў цэлым. Такая канструктыўна-крытычная пазіцыя мае на ўвазе і канкрэтна-гістарычны погляд на з'явы мінуўшчыны (у тым ліку і духоўныя) і паважлівыя адносіны да іх. Такі падыход найбольш поўна выкрываецца ў аповядзе пра сацыяльную філасофію, але значна слабей, калі размова ідзе аб вытоках марксісцкай філасофіі. У цэлым жа першы раздзел кнігі адзначаецца грунтоўнасцю гісторыка-філасофскага аналізу.

Патрэбна адзначыць таксама пяты раздзел — адзін з найвялікшых па аб'ёму, у якім на высокім тэарэтычным узроўні разглядаюцца не толькі традыцыйныя, але і такія сучасныя праблемы сацыяльнай філасофіі, як культура і цывілізацыя, цэнсныя адносіны, фармацыйны і цывілізацыйны падыходы да аналізу развіцця грамадства, актуальныя глабальныя праблемы сучаснага чалавецтва. На жаль, праблемы чалавека ў гэтым раздзеле асветлены надта бегла, хоць па логіцы ім павінна быць адведзена дастойнае месца не толькі ў раздзеле, а і ва ўсім дапаможніку. Але, відаць, у гэтым і праявілася

задума аўтараў — у выкладанні курса рухацца ад традыцыйных пытанняў аб сутнасці сусвету (матэрыя, свядомасць), дыялектыкі (яе законаў і катэгорыяў), пазнання і яго формаў да чалавека. Такі пункт гледжання мае права на існаванне, але таксама можа і аспрэчвацца.

Выкладанне формаў навуковага пазнання ў дапаможніку вядзецца традыцыйна, з пазіцый, якія ўжо трывала ўсталяліся, хаця і дастаткова карэктна. Але тут відавочна не хапае свежасці. У прыватнасці, зусім не выражаны адносіны аўтараў да актуальнай сёння праблемы парапсіхалагічных феноменаў. Яна не закранаецца нават у крытычным ключы. Выклікае здзіўленне таксама тое, што пры разглядзе формаў навуковага пазнання не толькі не дадзена іх агульная характарыстыка, але нават месца не знайшлося для такой з іх, як *праблема!* Неапраўдана мала месца адведзена і асвятленню такой важнай філасофскай тэмы, як *метады і формы* навуковага пазнання. А яны ж адыгрываюць першаступенную ролю ў раскрыцці інструментальнай, метадалагічнай функцыі філасофіі. На фоне грунтоўнага разгляду сучаснай заходняй філасофіі ў залішне беглым аглядзе падаецца гісторыя рускай філасофіі. Гэтак жа аглядна і фрагментарна выкладаецца філасофская думка Беларусі.

Аднак, нягледзячы на адзначаныя недахопы, работа ў цэлым вылучаецца вытрыманай строінасцю і змястоўнасцю. Яна, несумненна, будзе карыснай студэнтам і знойдзе сваё месца сярод вучэбных дапаможнікаў падобнага тыпу.

А.І. Оцінаў

Spółeczeństwo białoruskie, litewskie i polskie na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej (Białoruś Zachodnia i Litwa Wschodnia) w latach 1939–1941. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 1995. 406 s.

Дадзены зборнік артыкулаў падрыхтаваны Інстытутам палітычных даследаванняў Польскай Акадэміі навук на падставе матэрыялаў канферэнцыі, якая праходзіла ў Варшаве ў лістападзе 1993 г. У ім прадстаўлены працы як польскіх гісторыкаў, так і даследчыкаў з Беларусі, Літвы. Глыбіня і грунтоўнасць вывучэння розных аспектаў азначанай тэмы дазваляе лічыць кнігу салідным навуковым выданнем.

Не сакрыт, што ў 1939–1941 гг. рэзка абвастрыліся беларуска-польскія ўзаемаадносіны. Прычын для гэтага было дастаткова. Як падкрэсліваюць аўтары многіх артыкулаў, вытокі недабразычлівасці трэба шукаць яшчэ ў міжваенным перыядзе, калі Заходняя Беларусь (разам з Віленшчынай) уваходзіла ў склад Польшчы. Даследчык з Беларусі Аляксей Літвін акцэнтаваў увагу на афіцыйнай польскай палітыцы 1918–1939 гг. адносна праблем краю. Яго калега Аляксандр Вабішчэвіч прасачыў гэта на прыкладзе адносінаў да беларускай адукацыі. Напярэдадні верасня 1939 г. беларуская нацыянальная школа (за выключэннем самаадукацый) фактычна не існавала. Пытанні дэмаграфіі і грамадска-палітычных адносінаў у Заходняй Беларусі ў 20–30-я гады закранулі польскія гісторыкі Пётр Эберхардт і Збігнеў Запароўскі.

Доўгі час вераснёўскія падзеі 1939 г. адна-